

VYDŪNO KŪRYBINĖ LABORATORIJA

Edita Tičkutė

KU HMF Literatūrologijos I kurso magistrantė.

...man rodos, kad per daug svarbumo dedama į mano asmenį. Už jį svarbesnis yra mano darbas. Ką aš savo veikalui apreiškiau, tai parėjo man iš esmės, iš širdies. O tatai todėl yra aiškiausias pažymys mano gyvumo Lietuvių tautoje.

Taip Vydūnas rašė viename laiške literatūros tyrinėtojiui, rašytojui, žurnalistui Aleksandrui Merkeliui. Šiandien norisi išpildyti šį netiesioginį Vydūno prašymą ir pakalbėti apie jo darbą. Kurdamas, užsiimdamas visuomenine veikla mąstytojas niekada nesivaikė garbės ir tuščio pripažinimo. Jo paties žodžiais tariant: „Vien tik stengiaus save teikti Tautos gyvenimui, kad būtų tuo skatinama atsiskleisti pilniau ir aiškiau jos siela“¹. Vydūnas norėjo būti vertinamas pagal savo nuveiktus darbus, tačiau ne paslaptis, kad jo kūryba ne visada buvo džiaugsmingai sutinkama ir priimama. Jo kūrybiniame багаže nugulė daugiau kaip 60 įvairaus pobūdžio knygų. Taigi veikalų parašyta daug, nemažai apie juos ir kalbėta, aiškintasi autoriaus filosofinė koncepcija, lukštentos kūrinių prasmės ir idėjos. Tačiau nedaug kas žino, kaip šiam tauriam žmogui buvo nelengva įsilieti į lietuvių kultūrą, literatūrą, kiek daug pastangų jis įdėjo, norėdamas savo kūryba ir visais kitais darbais priartėti prie tautiečių. Vydūnas padarė viską, ką galėjo. Dabar mūsų eilė bandyti priartėti prie šio didžio žmogaus. Puikus būdas tai padaryti – pažvelgti į Vydūno darbus, tiksliau, bandyti išliūkinti į šio rašytojo „darbo virtuvę“ ir iš arčiau stebėti, kaip jis rašė, kokiais principais vadovavosi, kokie sunkumai nuolat jį lydėjo.

Asmeninė korespondencija yra neįkainojama vertybė, siekiant visapusiškai pažinti žmogų. Kaip jau buvo minėta, Vydūno kūryba yra gausi. Tačiau literatūros istorija dažnai nutyli daugybę kūrybinių nesėkmių, nepasakoja, kiek jėgų, darbo, vilties ir tikėjimo kartais reikia įdėti, kad būtų parašytas vienas sakinytis ar net žodis. Džiugu, kad Vydūno laišakai leidžia nors šiek tiek pažinti tą jo darbo plėtotę.

Viena iš didžiausių problemų, su kuria susidūrė autorius, buvo lietuvių kalba. Motina būsimajam rašytojui ir filosofui nuolatos kartojo, kad savo gimtosios kalbos gėdytis gali tik žmogus, neturintis garbės ir teisingumo jausmo. Ir Vydūnas suprato, kad lietuvių kalba yra labai graži ir verta ja kalbėti. Rašytojas ypač pabrėžė kalbos svarbą „žmogaus ir tautos kūrybiniam atsiskleidimui, dvasiniam tobulėjimui“². Tačiau ir Vydūnui teko pergyventi kalbų kovą, kadangi nuo pat vaikystės jis girdėjo savo gyvenamoje aplinkoje lietuvių ir vokiečių kalbas. Štai ką pats Vydūnas sako apie savo lietuvių kalbos žinias:

Mano tėvai ir tėvų tėvai yra visuomet lietuviškai kalbėję. Ir mano motinėle su savo vaikais niekuomet kitaip nekalbėdavo. Bet mūsų žodynas buvo menkas ir jis kaip ir žodžių sudėjimas apgriūtas visokių vokiškumų. O neturėjęs jaunas būdamas jokio lietuvių kalbos mokslo, buvau priverstas jo įsitiecti pats jau suaugęs.³

Asmeninė korespondencija leidžia pamatyti, kaip Vydūnas „įsitiectė“ to lietuvių kalbos mokslo. Čia itin pasitarnauja jo laišakai Lietuvos valstybės ir visuomenės veikėjui Jurgiui Šauliui. Jam rašytuose laiškuose dažniausiai nuskambanti tema yra Vydūno prašymas redaguoti jo tekstus, taisyti klaidas, kad rašyba ir kalba būtų kuo lietuviškesnė. Štai ką jis rašo Jurgiui Šauliui 1908 m. sausio 28 d. laiške: „tik gera kalba tegaliu naudingai pastoti Lietuvai, suteikti jai jos kalbos galingū mintšiū, kurios jos givėnimā tie atgaivins, kiek jos galingos“. Šiame sakinyje trumpai ir aiškiai nuskamba visas šio žmogaus gyvenimo siekis. Jurgis Šaulys buvo vienas iš tų, kuris padėjo Vydūnui mokytis lietuvių kalbos. Jis ne tik redagavo autoriaus kūrinius, bet ir aiškino keblesnius kalbos klausimus.

¹ Laiškas Pabaltijo universiteto lietuvių profesorių draugijai, 1948 04 07.

² V. Bagdonavičius. *Sugrįžti prie Vydūno*, Vilnius: Kultūra, 2001, p. 89.

³ Vydūnas apie save // *Lietuvos aidas*, 1928 m. balandžio 14 d. Nr. 60 (274).

Vydūnas J. Šauliui ne kartą guodžiasi, kad prastai moka lietuvių kalbą, daro daug klaidų, prašo taisyti:

Ar galima būtų nors ant greitujų perskaičyti mažąjį mano veikalėlį dviveiksmė komediją »Birutininkai«, jeib išvengtšiau stambiausias klaidas (1910 06 14); Gaila tik, kad vis dar apsirinku, ir vis dar padarau tas patšias klaidas. Per galinga ėra kitų kalbų ėntekmė (1911 12 02).

Vydūnas suvokė, kokia lietuvių kalba sunki (viename laiške net rašo: „dai~~ktas~~ rašiti vietoj daigtas, pats nežinau, bet tokia tai sunkenībė, kad stebiuos; tai akis užmėrkės tegalėtšiau rašiti“ (1908 01 30)). Draugo patarimų Vydūnas klausė ne todėl, kad nusikratytų nuo savęs didžiąją darbo dalį, o todėl, kad pats geriau suvoktų vieno ar kito žodžio prasmę, vartojimo galimybes. Jis niekada nėjo lengviausiu keliu, nebijojo gilintis vis į naujas sritis, kurių taip gerai neišmanė. Lietuvių kalba buvo viena iš tų sričių, kurioje Vydūnas turėjo dar nemažai padirbėti. Ir rašytojas kruopščiai bei atsakingai stengėsi įsigilinti į įvairias lietuvių kalbos subtilybes, nevengdavo pasiaiškinti sunkesnių gramatikos atvejų:

Dabar aiškiau bojant girdziu berods jis bus, bet ar tai ne nuo busti, aš busiu, tu busi, jis bus, o šitšon aš būsiu, tu būsi, jis būs –

lyti = tik ir sako jis līs, berods ir nuo listi; pūti o pusti, ar tšia ne skirtumas: jis pūs, jis pus? – O kaip kliūti: jis klius? ar kliūs? Tai kad tikrai klistū, mielai mestšiau savo tã stogėlī. Dabar vis abejojime.

Bet meldžiu, nepriimti už pikta. Esu nelaimingos prigimties. Kartais visai nežinau kodėl, o kiti dalīkai mán negalimi (1908 01 30).

Kitame laiške vėl rašo:

Garbus tautieti, gavėš nuo dailininko piešinius Probotš. Šešėliams, tuojau pradėjau juos spausdinti. Bet pasekdamas ėpatšiai laikraštus, radau žodžiu, ė kuriuos mainīti norėtšiau kelis Probotš. Šešėliuose patilpusius. Vīriusias mán zodis siela vietoje ^{30d3io} vėlė. [...] Ar tai siela geriau už vėlė? Θ ar sielá arba siela? (1908 01 04)

Vydūnui ramybės neduoda dar vienas žodis:

Jūs rašote tetšiau. Dãr negirdėjau taip tariant. Ar tai etymologiškai? Jeigu, tai, zinoma, priimtšiau. Kiek aš girdziu prie mušų sako tatšau. Berods iš phonet. atzvilgio pasirodo jog i negalima, jeigu tãt sãkoma. Skiemens susilīgina. Bet kaip Jūs patvirtinate tetšiau. Ar tas zodis ne pareina nuo tatai ir jau? (1908 01 30)

Kitiems asmenims rašytuose laiškuose taip pat galima rasti nemažai užuominų apie Vydūno lietuvių kalbos tobulinimą. Štai Jonui Basanavičiui 1900 m. rašytame laiške skaitome:

man dar reikia gilesno insigyvenimo in musun tautos kalban. Tam rodos man butu labai naudinga kad užsiimtau Tamistos pramanyto darbo butent isguldyman lietu. pasakun in vokiškan kalban. Jau pirm meto esmi skaitens Tamistos surinktas pasakas. Supratau jas, išjmant kelus žođus (1900 07 03)

Tame pačiame laiške Vydūnas siūlosi mokyti Basanavičiaus brolio sūnų vokiečių kalbos, kad pats galėtų gilinti savo lietuvių kalbos žinias: „Maž nei pats apsiimtau tuom vaikėlu procavotis tikedams per jin ir mažuman daugiau lietuviškait išmokti – tai esti apsieidamas juomi“. Vydūnas pats suprato ir neslėpė, kad jo rašyba, minčių raiška nėra tobula: „Didžiausio mąstymo, svarstymo ir taisymo reikalinga yra kalba. Negyvendamas žmonėse su ta kalba, kuria rašau, pasigendu paprastai vartojamų nusakymų savo vaizduojamiems asmenims. Todėl kartais tenka gerokai varginties“⁴. Taigi Vydūnas visais įmanomais būdais stengėsi gilinti savo lietuvių kalbos žinias, norėjo kuo daugiau bendrauti su tautiečiais. Štai ir 1904 metų pradžioje J. Šauliui rašytame laiške sakoma: „Vasaroj tikiu kur noris prie gerai kalbantšūn Lietuviun viėšīėti, o tai bene ne būs be nãudos“ (1904 01 03). Dėl

⁴ Vydūnas. Mano gyvenimo apžvalga // *Žemaičiai: žemaičių rašytojų prozos ir poezijos antologija* (redagavo Stasys Anglickis), Kaunas: Sakalas, 1938, p. 23.

lietuvių kalbos klausimų Vydūnas kreipėsi ir į didįjį lietuvių kalbininką Joną Jablonskį. 1918 m. pabaigoje rašytame laiške jis sako:

Daug dūr norėčiau iš Sveiko pasimokinti. Ir gal bus lemta pasimatyti pavasaryj Lietuvoj, Vilniuje. Rengdamas didesnį filosofijos veikalą, labai abejoju tūlais reikalingais man tše zodiais. O kadaigi man jie jau dabar reikalingi, užrašiau juos ant pridėto laiškėlio vokiškai. Gal Sveikas malonėtu man prirašyti atitinkamus lietuviškus zodius (1918 12 17).

Iš visų šių pavyzdžių matyti Vydūno darbštumas, atsakingumas ir atsidavimas tautai. Juk lengviausia buvo pamesti lietuvių kalbą, rašyti tik vokiškai ir taip išvengti daugelio problemų. Turėdami prieš akis tiek daug autoriaus lietuviškų knygų, puikiai suprantame, kad Vydūnas nėjo lengviausiu keliu, jis pasirinko visą gyvenimą mokytis pats ir savo pavyzdžiu mokyti kitus. Vydūno biografijoje galima pasigesti informacijos apie jo lietuvių kalbos žinių lygį, todėl būtų naudinga išsamiau patyrinėti, kaip jam sekėsi tobulėti šioje srityje, kas labiausiai prie to tobulėjimo prisidėjo, kaip atrodo jo pirmieji ir paskutiniai leidiniai.

Puikiai Vydūno kūrybinę laboratoriją nušviečia turbūt daugeliui šiandieninių autorių sunkiai suprantamas Vydūno požiūris į rašymą ir apskritai bet kokį darbą. Vienas dalykas, kurio Vydūnas tiesiog negalėjo pakęsti, buvo žmonių paviršutiniškumas ir apsileidimas dirbant įvairius darbus. Vienaime laiške Jurgiui Šauliui jis rašo: „Per daug ėra Lietuviū, kurie svarbus dārbus atlieka ranka pamodami. To kaesti negaliu“ (1911 02 10). Vydūnui sunku suprasti, kaip žmogus gali sustoti darbo pusiaukelėje arba, dar blogiau, atiduoti pusiau atliktą darbą ir manyti, kad kokį genialų veikalą atidavęs. Jis mąsto, kad to priežastis gali būti per didelis kalbėjimas ir svajojimas: „Gana dažnai Lietuviai daug apie plānus kalba ir – nieko nevīkina. Geriau nieko nekalbėjus, bet dirbus“ (1924 09 23). Jis pats visada iš savęs daug reikalavo, stengėsi darbus atlikti kuo kruopščiau ir atsakingiau, todėl jam nesuprantamas toks žmonių apsileidimas. Mąstytojas net įvairiuose straipsniuose nurodo, kaip žmonės turėtų dirbuotis, kad tauta sėkmingai gyvuotų:

Sveikajam tautos tarpimui dera tikrasis atskirų žmonių darbas, pasielgimas, gyvenimas. Todėl kiekvienas tuo turėtų rūpintis, kad jo darbas ir jo pasielgimas būtų žmoniškas. Tuo jis kuo geriausia tvirtintų tautos gyvybę ir statytų gyvatą. Kaip žmogui pasielgti reikia, tur būt kiekvienas žino arba nors nujaučia. O darbas tuomet bus tikrai vertas, jeigu jis bus daromas nuoširdžiai. Dirbant reikia visą širdį įdėti į savo darbą. Tuomet jis pavyksta ir įgauna tikrąją vertybę⁵.

Vydūnas pastebi, kad tikrai ne visi lietuviai taip dirba:

mūsų laikais, kuriais Lietuviai su savo darbais briaujasi į viešumą, labai daug darbų galima pastebėti, kurie tiktai padaryti „ant greitųjų“. Reikia ypač viešumui daugiau nudugnaus ir daugiau nuoširdaus darbo. [...] Mūsų menininkai: tepliotojai, muzikai, poetai kartais iš tikrųjų per daug savimi pasitiki. Vos ką papiešė, vos ką sumastė, parašė ir tuoj nori gerbiami, nori tautos ant rankų nešami būti. Tarsi vien tam ir tebutų teplioję ir rašę. Tikrai juokinga, kaip jie savo menininkavimu pasipučia⁶.

Puikiai Vydūną šiuo atžvilgiu charakterizuoja niekur kitur nerandama laiškuose esanti informacija. Jis niekuomet nedirbo „ranka pamodamas“. Štai viename laiške J. Šauliui rašo: „Noriu dūr kart priminti, kad atveztute man rašinī. Budiu, jeib mėgint galėčiau, ar jis ne dūr kiek taisytinas. Vis man rūpi jo gāl dūr netobulumas“ (1947 02 26). Jonui Kardeliui taip pat rašo: „pagaliau užbaigiau pažadėtājį rašinį ir jį siuntiu. [...] Esu jį tūlus kartus parašęs, norėdamas trumpiau ir aiškiau apsireikšti“ (1951 05 28). Labai charakteringas ir toks autoriaus pasisakymas bičiulei A. Rimdžiuvienei:

Aš pats ir vis rašau, o jautiu, lyg ir pavyksta, nors dabar jau užbaigti mano 75 metai. Tik aš dabar daug nuodugniau kaip seniau viską apmąstau. Vis rodosi, kad kartais reikėtų dūr aiškiau apsireikšti. Todėl tūlus rašinius vis iš naujo skaites ir pataisės, rašau dūr kartą. Neseniai viena parašiau 11- kartą (1943 03 26).

⁵ Vydūnas. Spausdintasis Žodis // *Klaipėdos žinių priedas*, 1924 m. gegužės 11 d., Nr. 83.

⁶ Vydūnas. Teigiamasis darbas ir spręsmas // *Klaipėdos žinių priedas*, 1924 m. balandžio 20 d., Nr. 67.

Vydūnas dar kartą pasirodo kaip atsakingas, kruopštus, savo darbui atsidavęs žmogus. Siųsdamas straipsnius įvairiems redaktoriams jis dažnai pamini, kad straipsnį rašo po 3–4 ar net daugiau kartų. Nuolatinis autoriaus galvojimas, kaip būtų galima pasakyti dar tiksliau, dar aiškiau ir vaizdžiau, rodo didelę pagarbą ir meilę skaitytojams, kurios dažnai trūksta šiandieniniams kūrėjams.

Vydūnas paliko mums didžiausią dvasinį palikimą – savo mintis, ieškojimus, kovą dėl tiesos ir žmoniškumo, puikų pavyzdį, kaip gyventi ir dirbti. Susipažinimas su nelengva mąstytojo kūrybine laboratorija, jo mintimis, dvejonėmis dėl kiekvieno žodžio gali padėti pažvelgti į jį kitomis akimis ir priversti dažniau paimti į rankas jo sunkiai, bet iš visos širdies rašytus veikalus. Pats Vydūnas yra sakęs: „Labai daug man tenka, jeigu žmogus, skaites mano raštus, stengiasi būti kilniu žmogumi. Tai numanydamas jautiuosi lyg laiminamas“ (laiškas V. Mykolaičiui-Putinui, 1943 08 29). Nenustokime laiminti Vydūno.